

ДЕЗАДАПТАЦІЯ (від лат. *de* або фр. *des* – зникнення, знищення, повна відсутність) – термін, протилежний адаптації, суть якого виявляється у невідповідності соціопсихол. і психофізіол. статусу людини вимогам ситуації життєдіяльності, що не дозволяє їй адаптуватися до умов середовища свого існування.

Д. може розглядатися як процес, як прояв і як результат.

Д. як процес – зниження адаптаційних можливостей людини до умов життєдіяльності або до якихось конкретних умов (у дошкільному закладі, школі, в класі). Може бути: малопомітною збоку, але мати серйозні наслідки для людини, яка має таку проблему; різко вираженою, що виявляється повною непристосованістю до певної ситуації. Тривала Д. може призвести до затримки у психічному розвитку (ЗПР), формувати негативні установки або тривожність.

Д. як прояв виявляється у нетипових формах поведінки і ставленнях до результатів діяльності у конкретному середовищі. Може мати різноманітні індивідуальні форми вираження.

Д. як результат є свідченням щодо порівняльної оцінки якісно нового стану і проявів, які не відповідають умовам середовища і для даної людини є нетиповими – вони заперечують, суперечать тим соціальним нормам, які характерні і прийнятні саме в цьому середовищі.

Відносно середовища розрізняють Д. *шкільну* (особливо характерну для учнів початкової школи, яким незрозумілі класно-урочні вимоги або у яких не складаються позитивні взаємини з однокласниками чи педагогом, що стримує їх пізнавальну активність); Д. *сімейну* (особливо в умовах нової сім'ї для прийомних дітей або таких, що тимчасово взяли на виховання, чи в умовах повторного шлюбу батьків, де діти для когось із них нерідні) та ін.

Відносно людей вживають термін *дезадаптований* і розрізняють наступні їх категорії: *дезадаптовані діти*, *дезадаптована група* тощо (такі, що з різних причин не можуть нарівні з ровесниками чи ін. подібними групами пристосуватися до умов середовища їх життєдіяльності: групи дитячого садочка, класного колективу, групи ровесників, що заважає їм вирішувати природні для віку і ситуації задачі, впливає на розвиток, діяльність).

Основні причини Д.: *особистісні*, *середовищні*, або їх *сукупність*. Особистісні пов'язуються

з недостатньою реалізацією соціальних потреб особистості. Можуть виникати в результаті тривалої хвороби чи ізоляції (напр., в пенітенціарних установах), обмежених можливостей спілкування, переключення на ін. вид діяльності (тривала відпустка, літні шкільні канікули). Середовищні причини пов'язані з дією зовнішніх факторів на особистісні прояви особистості (несприятливі сімейні обставини, недостатність уваги, неприйняття колективом, насилля, жорстоке ставлення, негативний вплив ЗМІ) та ін.

Наслідки Д.: особисті деформації, недостатній фізичний розвиток, затримки психічного розвитку, типові нервові розлади, самотність, проблеми у взаєминах з ін. Інколи (якщо умови життєдіяльності змінюються на якісно кращі), можуть виникати позитивні наслідки Д. особистості (напр., коли безпритульних дітей вилучають з вулиці і поміщають у спеціалізовані заклади – притулки для неповнолітніх).

Основні шляхи профілактики Д. у дитини: створення оптимальних середовищних умов; недопустимість перенавантажень у процесі навчання, а також дотримання вимог індивідуального підходу відповідно індивідуальних і конкретних умов організації навч. процесу; стимулювання адаптації на основі активності і творчості дитини; створення доступу до психол.-пед. допомоги тим, хто опинився в складних життєвих ситуаціях (телефони довіри, кабінети соціально-пед. і психол. допомоги, кризові центри); навчання батьків, учителів, вихователів методичі роботи по профілактиці Д. і попередженню її наслідків; підготовка фахівців спеціалізованих служб, здатних на кваліфіковане кризове втручання; сприяння дезадаптованим дітям у мобілізації власних зусиль на подолання наслідків Д.

Лит.: 1. Алексеевко Т. Ф. Деадаптація // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України. Кремень В. Г. (ред). Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 163. 2. Алексеевко Т. Ф., Жданович Ю. М., Зверева І. Д., Кононко О. Л., Кушнарьов С. В., Куниця Т. Ю., Сергеева Н. В. // Соціальна педагогіка: словник-довідник. Вінниця: Планер, 2009.

Т. Ф. Алексеевко